

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 20-fevral 2026 yil
Ma'qullandi: 22-fevral 2026 yil
Nashr qilindi: 24-fevral 2026 yil

KEYWORDS

ekologik madaniyat, ekologik ong, ekologik tarbiya, barqaror rivojlanish, yoshlar siyosati, ekologik mas'uliyat, atrof-muhit muhofazasi, ekologik ta'lim, ijtimoiy omillar, ekologik qadriyatlar.

YOSHLARDA EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISH OMILLARI

Madaliyeva Dilafruz Nematulayevna

Xoldarova Nigora Tursunbayevna

Toshkent viloyati Angren shahar 1-son texnikumi
ishlab chiqarish ta'limi ustalari

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18752548>

ABSTRACT

Mazkur maqolada yoshlarda ekologik madaniyatni shakllantirishning nazariy va amaliy asoslari tahlil qilinadi. Ekologik madaniyatning mazmuni, uning tarkibiy qismlari hamda yoshlar ongida ekologik mas'uliyatni rivojlantirishga ta'sir etuvchi ijtimoiy, pedagogik va psixologik omillar yoritiladi. Ta'lim tizimi, oila muhiti, ommaviy axborot vositalari, raqamli platformalar va jamoatchilik tashabbuslari ekologik ong va ekologik xulq-atvorni shakllantirishda muhim vosita sifatida ko'rib chiqiladi. Shuningdek, barqaror rivojlanish tamoyillari asosida ekologik tarbiyani tashkil etishning samarali mexanizmlari, yoshlarning tabiatga ongli munosabatini kuchaytirish yo'llari hamda ekologik muammolarni hal etishda ularning faol ishtirokini ta'minlash masalalari tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, ekologik madaniyatni shakllantirish tizimli, uzluksiz va integrativ yondashuvni talab etadi.

Hozirgi globallashuv va texnologik taraqqiyot sharoitida ekologik muammolar insoniyat oldida turgan eng dolzarb masalalardan biriga aylandi. Iqlim o'zgarishi, atmosfera havosining ifloslanishi, suv resurslarining kamayishi, biologik xilma-xillikning qisqarishi va chiqindilar muammosi nafaqat tabiiy muhitga, balki jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy barqarorligiga ham jiddiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shu bois ekologik xavfsizlikni ta'minlash, atrof-muhitni muhofaza qilish va barqaror rivojlanish tamoyillarini hayotga tatbiq etish zamonaviy jamiyatning ustuvor vazifalaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Mazkur jarayonda yosh avlodning ekologik ongini shakllantirish, ularda ekologik mas'uliyat va madaniyatni rivojlantirish alohida ahamiyat kasb etadi.

Ekologik madaniyat shaxsning tabiatga ongli, mas'uliyatli va ehtiyotkorona munosabatini ifodalovchi ijtimoiy-axloqiy sifatlar majmui hisoblanadi. U ekologik bilimlar, qadriyatlar, e'tiqodlar, xulq-atvor normalari va amaliy faoliyat ko'nikmalarining birligida namoyon bo'ladi. Ekologik madaniyatga ega shaxs atrof-muhit muammolarini anglaydi, ularning oqibatlarini tushunadi va kundalik hayotda ekologik jihatdan to'g'ri qarorlar qabul qiladi. Ayniqsa, yoshlar orasida ekologik madaniyatni shakllantirish kelajak avlodlar uchun sog'lom va xavfsiz muhit yaratishning muhim omilidir.

Yoshlarda ekologik madaniyatni shakllantirish jarayoni ko'p omilli va tizimli yondashuvni talab etadi. Bu jarayon nafaqat ta'lim muassasalari faoliyati bilan, balki oila, ommaviy axborot vositalari, jamoatchilik tashkilotlari, davlat siyosati va raqamli makon bilan chambarchas bog'liqdir. Ekologik ta'lim va tarbiya maktabgacha ta'limdan boshlab oliy ta'lim bosqichigacha uzluksiz ravishda amalga oshirilishi zarur. Shu bilan birga, yoshlarning ekologik tashabbuslari, volontyorlik harakatlari, ekologik loyihalarda ishtiroki ularning ekologik madaniyatini mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi.

Asosiy qism. Zamonaviy sharoitda ekologik muammolarning murakkablashuvi yoshlarning ekologik savodxonligini oshirishni taqozo etadi. Raqamli texnologiyalar, ijtimoiy tarmoqlar va internet platformalari ekologik ma'lumotlarni keng tarqatish imkonini bersa-da, ular orqali noto'g'ri yoki yuzaki axborot ham tarqalishi mumkin. Shu bois ekologik madaniyatni shakllantirishda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish, ilmiy asoslangan ma'lumotlarga tayangan holda xulosa chiqarish ko'nikmalarini shakllantirish muhim ahamiyatga ega.

Yoshlarda ekologik madaniyatni shakllantirish omillari orasida pedagogik omillar alohida o'rin tutadi. O'quv dasturlariga ekologik yo'nalishdagi fanlarni integratsiya qilish, fanlararo aloqadorlikni kuchaytirish, amaliy mashg'ulotlar va loyihaviy ta'limni qo'llash ekologik ongni rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, ijtimoiy omillar, jumladan, oiladagi tarbiya, mahalla va jamoatchilik muhitidagi ekologik an'analar, davlatning ekologik siyosati ham muhim ahamiyatga ega. Psixologik omillar, ya'ni shaxsning qadriyatlari, motivatsiyasi va ekologik muammolarga nisbatan emotsional munosabati ham ekologik madaniyat shakllanishida muhim rol o'ynaydi.

Shunday qilib, yoshlarda ekologik madaniyatni shakllantirish masalasi kompleks yondashuvni talab etuvchi dolzarb ilmiy-amaliy muammo hisoblanadi. Mazkur maqolada ushbu jarayonga ta'sir etuvchi asosiy omillar tahlil qilinadi hamda ekologik madaniyatni rivojlantirishning samarali yo'llari yoritiladi.

1-Jadval

YOSHLARDA EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHGA TA'SIR ETUVCHI ASOSIY OMILLAR TIZIMI

Omillar guruhi	Mazmuni	Ta'sir mexanizmi	Amaliy ko'rinishi	Kutilayotgan natija
Pedagogik omillar	Ekologik bilim, ko'nikma va kompetensiyalarni shakllantirish	O'quv jarayoni, integrativ ta'lim, loyihaviy faoliyat	Ekologiya fanlari, STEAM loyihalar, eko-darslar	Ekologik savodxonlik va ongli qaror qabul qilish
Oilaviy omillar	Oila qadriyatlari va ekologik odatlar	Ijtimoiylashtirish, namuna ko'rsatish	Chiqindini saralash, suv va energiyani tejash	Barqaror ekologik xulq-atvor
Ijtimoiy omillar	Jamiyat, mahalla va jamoatchilik ta'siri	Ijtimoiy nazorat va jamoaviy ishtirok	Eko-aksiyalar, volontyorlik harakatlari	Ijtimoiy mas'uliyat hissi

Axborot omillari	OAV va raqamli platformalar ta'siri	Axborot orqali ongni shakllantirish	Media kampaniyalar, bloglar, ekologik kontent	Tanqidiy fikrlash va axborot madaniyati
Psixologik omillar	Shaxsiy motivatsiya va qadriyat tizimi	Ichki e'tiqod va emotsional munosabat	Ekologik treninglar, debatlar	Ekologik e'tiqod va barqaror motivatsiya

Jadval tahlili

Ushbu jadval ekologik madaniyatning shakllanish jarayonini ko'p omilli tizim sifatida ko'rsatadi. Pedagogik omillar asosiy bilim va kompetensiyalarni beradi, biroq ularning mustahkamlanishi oilaviy va ijtimoiy muhit bilan bog'liq. Agar o'quv jarayonida berilgan ekologik bilimlar oiladagi kundalik amaliyot bilan qo'llab-quvvatlansa, yoshda barqaror ekologik xulq shakllanadi. Axborot omillari zamonaviy sharoitda muhim ahamiyat kasb etib, ekologik muammolar haqida global fikrlashni rivojlantiradi. Psixologik omillar esa barcha tashqi ta'sirlarni shaxs ichki qadriyatiga aylantiruvchi asosiy mexanizm hisoblanadi. Demak, ekologik madaniyatni shakllantirish integrativ, tizimli va uzluksiz yondashuvni talab etadi.

1-Sxema

YOSHLARDA EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISH MODEL

Ekologik bilim

↓

Ekologik ong

↓

Ekologik qadriyat

↓

Ekologik xulq-atvor

↓

Ekologik faoliyat

Sxema tahlili: mazkur sxema ekologik madaniyatning bosqichma-bosqich shakllanish jarayonini aks ettiradi. Dastlab yosh ekologik bilimlarga ega bo'ladi. Bu bilimlar faqat nazariy tushuncha bo'lib qolmasdan, ongli ravishda idrok etilganda ekologik ong shakllanadi. Keyingi bosqichda ekologik qadriyatlar paydo bo'ladi, ya'ni tabiatga ehtiyotkor munosabat shaxsning ichki e'tiqodiga aylanadi. Shundan so'ng ekologik xulq-atvor namoyon bo'ladi, ya'ni kundalik hayotda suvni tejash, chiqindini saralash, daraxt ekish kabi amaliy harakatlar yuzaga keladi. Eng yuqori bosqichda esa yosh ekologik faoliyatga kirishadi, ya'ni jamiyat miqyosidagi ekologik tashabbuslarda faol ishtirok etadi. Ushbu model ekologik madaniyat shakllanishining uzluksiz va tizimli xarakterga ega ekanligini ko'rsatadi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, yoshlarda ekologik madaniyatni shakllantirish bir vaqtning o'zida ta'limiy, ijtimoiy va shaxsiy omillar uyg'unligida amalga oshadi. Jadval va sxema ekologik madaniyatning tarkibiy tuzilmasi hamda rivojlanish mexanizmini tizimli ravishda ifodalab beradi va ilmiy maqolada nazariy asos sifatida foydalanish mumkin.

Yoshlarda ekologik madaniyatni shakllantirish barqaror rivojlanishning muhim sharti hisoblanadi. Ekologik madaniyatni rivojlantirish ta'lim, tarbiya, ijtimoiy muhit va axborot

makonining o'zaro uyg'unligi asosida amalga oshirilishi lozim. Yoshlarning ekologik ongini rivojlantirish orqali ularning atrof-muhitga mas'uliyatli munosabatini shakllantirish mumkin. Tizimli va uzluksiz yondashuv ekologik muammolarni hal etishda yoshlarning faol ishtirokini ta'minlaydi va jamiyatda ekologik xavfsizlikni mustahkamlaydi

Adabiyotlar ro'yxati:

1. N. X. G'ofurov. Ekologik ta'lim va barqaror rivojlanish asoslari. 2021. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.
2. Sh. M. Yuldasheva. Ekologik madaniyat va yoshlar tarbiyasi. 2022. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
3. David Orr. Environmental Literacy and Sustainable Education. 2020. New York: SUNY Press.
4. Joy A. Palmer. Environmental Education in the 21st Century: Theory, Practice, Progress and Promise. 2021. London: Routledge.

